

Ἑρευνῶντες τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Λειτουργικὴν Παράδοσιν

8

Α΄. «Διάλογος» Διακόνου καὶ Ἱερέων μετὰ τὴν
Μεγάλην Εἵσοδον. (Μέρος Δεύτερον)

α. Ἐκ τῆς Θείας Λειτουργίας Ἰακώβου τοῦ
Ἀδελφοθέου.

β. Ἐκ τῆς Ἀρμενικῆς Λειτουργίας.

γ. Ἐκ διαφόρων Κωδίκων.

Β΄. Ἡ Ἄνω Καθέδρα καὶ τὸ Σύνθρονον.

α. Τὸ νόημα τοῦ Διαλόγου Διακόνου καὶ Ἱε-
ρέως, μετὰ τὸ «Δύναμις» τοῦ Τρισαγίου.

β. Ἡ ὀρθὴ Τάξις.

γ. Ἡ πλήρης σχετικὴ Τάξις.

Γ΄. Τὸ Ἅγιον Σῶμα καὶ τὸ Ἅγιον Αἷμα τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ «οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ
εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται».

Θέματα Ἱερατικῶν Συνάξεων
Ἱεράς Μητροπόλεως Ὠρωποῦ καὶ Φυλῆς
Σύναξις **Η΄**: 30ῇ Ἀπριλίου 2024 ἐκ. ἡμ.

Περιεχόμενα

Α'. «Διάλογος» Διακόνου καὶ Ἱερέων μετὰ τὴν μεγάλην Εἴσοδον (Μέρος Δεύτε.)

- α.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, Θεία Λειτουργία Ἰακώνων τοῦ Ἀδελφοθέου, Κείμενα Λειτουργικῆς 5, σελ. 45-46, Β' ἐκδ., Θεσσαλονίκη 1977 ... **1**
- β.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, Θεία Λειτουργία τῆς Ἀρμενικῆς Ἐκκλησίας, Κείμενα Λειτουργικῆς 18, σελ. 36, Θεσσαλονίκη 1979 **3**
- γ.** Π. Ν. Τρεμπέλα, Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας, σελ. 88-91, ἐκδ. Μ. Πατριαρχικῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς..., Ἀθήναι, 1935 **4**

Β'. Ἡ Ἄνω Καθέδρα καὶ τὸ Σύνθρονον

- α.** Ἰ. Μ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς Ἀπορίας, ἀριθμ. 367, τ. Δ', σελ. 186-193, Θεσσαλονίκη 1982 **6**
- β.** Πρωτοπρεσβ. Ἀθαν. Δ. Κατζίγκᾶ, Τελετουργικὸ Ἐγχειρίδιο Λειτουργικῆς Εὐταξίας, § 18, σελ. 61-62, Α' ἐκδ., Θεσ/κη 2009 **13**
- γ.** Ἡ πλήρης σχετικὴ Τάξις..... **15**

Γ'. Τὸ Ἅγιον Σῶμα καὶ τὸ Ἅγιον Αἷμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ «οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται»

- 1.** Π. Ν. Τρεμπέλα, Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, σελ. 204, 142, 209, τ. Γ', ἐκδ. Β', Ἀδελφότης Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ», Ἀθήναι, Νοέμβριος 1979 **16**
- 2.** Ἀγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, PG τ. 33, στλ. 1119-1120, Κατήχησις Μυσταγωγικὴ **19**
- 3α.** Ἀγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, PG τ. 49, Ὁμιλία Ο', Περὶ μετανοίας, καὶ εἰς τοὺς ἀπολειφθέντας ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ περὶ κρίσεως **20**
- 3β.** Ἀγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ΕΠΕ, τ. 10, Περὶ μετανοίας Θ' **21**
- 4.** Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδόσις ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, Δ', § 13 (86), σελ. 372-373, ἀνατυπ. 1998, ἐκδόσεις Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1998..... **22**

Διανέμεται δωρεὰν γιὰ τὸ Ποιμαντικὸ Ἔργο τῶν Ἑνοριῶν

Ἑκδόσις α' - Ἀπρίλιος 2024

© Ἱερὰ Μητρόπολις Ὠρωποῦ καὶ Φυλῆς τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γνησίων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν Ἑλλάδος.

• Διευθύνσις: Θρασυβούλου 88 (Δημοτικὴ Ἐνότης Φυλῆς), Τ.Κ. 133 51, Τ.Θ. 108, ΦΥΛΗ - ΕΛΛΑΣ.

• Ἀριθμ. Τηλεφ.: 210 2487388. • Τηλεαντίγραφα (Telefax): 210 2487389.

• Ἰστότοπος εἰς τὸ Διαδίκτυον: www.imoph.org

• E-mail: mitropolis-orfyl@imoph.org

**Α'. «Διάλογος» Διακόνου καὶ Ἱερέων
μετὰ τὴν μεγάλην Εἴσοδον (Μέρος Δεύτερον)
α. Ἐκ τῆς Θείας Λειτουργίας Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου**

5 ΚΕΙΜΕΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ 5

Αα

ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Β' ΕΚΔΟΣΙΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1977

ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ
ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΘΕΟΥ

45 46

**Ἀρχὴ τῆς προσκομιδῆς τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ ἀδελ-
φοθέου καὶ κλητοῦ ἀποστόλου καὶ δικαίου**

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΑΙ ΔΕΗΣΕΙΣ

Δ. Κύριε, εὐλόγησον.

Ι. Πρῶτον ἐπεύχεται τοῖς συμπαρασταμένοις λέγων·

Ὁ Κύριος εὐλογήσει πάντας ἡμᾶς καὶ συν-
διακονήσει καὶ ἀξιούς ποιήσει τῆς παραστάσεως
τοῦ ἁγίου αὐτοῦ θυσιαστηρίου καὶ τῆς ἐπελεύ-
σεως τοῦ ἁγίου αὐτοῦ Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ
καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Εἶτα λέγει καθ' ἑαυτὸν ἱστάμενος·

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν
ἀνθρώποις εὐδοκία (γ').

Κύριε, τὰ χεῖλη μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα
μου ἀναγγελεῖ τὴν αἰνεσίαν σου (γ').

Πληρωθῆτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως, ὅπως
ὑμνήσω τὴν δόξαν σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν
μεγαλοπρέπειάν σου (γ'),

τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώ-
νων· ἀμήν.

Καὶ κλίνας ἔνθεν καὶ ἔνθεν λέγει πρὸς τοὺς συλλειτουργοὺς·

Μεγαλύνετε τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό.

Κ. Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.

Μνήσθητι ἡμῶν, δέσποτα.

Ι. **Μ**νησθεὶν ὑμῶν Κύριος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Δ. Ἀρχεται τῆς καθολικῆς συναπτῆς

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Λ. Κύριε, ἐλέησον.

Δ. Διάκονος. **Ι.** Ἱερεὺς, ὁ προεξάρχων.

Κ. Κληρικοί, συλλειτουργοῦντες. **Λ.** Λαός.

β. Ἐκ τῆς Ἀρμενικῆς Λειτουργίας

18

ΚΕΙΜΕΝΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ

18

ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Αβ

ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ
ΚΛΗΓΗΓΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1979

36

Ι. Ἀποκαλύπτων ἐν μέρει τὰ ἅγια, ἐκφωνεῖ·

Χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ σοὶ τῷ
Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι πρέπει δόξα, κρά-
τος καὶ τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας
τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Ο ΑΣΠΑΣΜΟΣ

Ι. Εἰρήνη πᾶσι.

Λ. Καὶ τῷ πνεύματί σου.

Δ. Τῷ Κυρίῳ προσκυνήσωμεν.

Λ. Ἐνώπιόν σου, Κύριε.

Δ. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ.

Οἱ μὴ δυνάμενοι κοινωνῆσαι τῶν θείων μυ-
στηρίων, ἐξέλθετε τῶν θυρῶν καὶ προσεύξασθε.

Λ. Ὁ Χριστὸς ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ἐπεφάνη·* ὁ ὢν
Θεὸς ἐκαθέσθη ἐνταῦθα·* φωνὴ τῆς εἰρήνης ἡκού-
σθη,* ἐντελλομένη τὸν ἅγιον ἀσπασμὸν·* ἡ Ἐκ-
κλησία ἐγένετο ἐν σῶμα·* ὁ ἀσπασμὸς ἐδόθη
ὡς σύνδεσμος τελειότητος·* ἡ ἔχθρα ἀπεμακρύν-
θη·* ἡ ἀγάπη διεσπάρη τοῖς πᾶσι·* Διό, ὑμεῖς
οἱ διακονοῦντες,* ὑψοῦντες τὴν φωνὴν ὑμῶν,*
αἰνέσατε ἐν ἐνὶ στόματι τὴν μίαν Θεότητα,* τὴν
ὑπὸ τῶν σεραφίμ ἁγιαζομένην.

• Τούτων ψαλλομένων οἱ ἐν τῷ ἱερῷ ὑπηρετοῦντες ἀ-
σπάζονται τὴν χεῖρα τοῦ ἱερέως, εἰς δὲ ἐξ αὐτῶν, κα-
τελθὼν τοῦ βήματος, μεταδίδει τὸν ἀσπασμὸν εἰς τὸν
πρῶτον τοῦ χοροῦ, εἰς δὲ πάλιν τοῦ χοροῦ εἰς τὸν λαὸν
καὶ μεταδίδεται ὁ ἀσπασμὸς εἰς πάντας τοὺς ἐκκλησιαζο-
μένους.

γ. Ἐκ διαφόρων Κωδίκων

ΑΙ ΤΡΕΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΩΔΙΚΑΣ

Αγ

ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΥΠΟ ΤΗΣ Μ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΠΡΟΣ ΑΝΑΦΟΡΗΣΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΙΝ ΤΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΥΠΟ

ΠΑΝ. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ

1935

88

89

• **ἱερεύς**

Εἰρήνη πᾶσι.

• **διάκονος**

Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν ⁽²²⁾.

ν ο σ π υ w C S **Ὁ** ἱερεὺς ἔνδον ἱστάμενος προσκυνεῖ τρίτον εὐχόμενος καὶ λέγων καθ' ἑαυτόν: **Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου, Κύριος στερέωμά μου καὶ καταφυγή μου καὶ ρύστης μου. Ὁ Θεός μου βοηθός μου καὶ ἐλπιδὴ ἐπ' αὐτόν. Καὶ περιπτύσσεται τὰ ἅγια οὐτως ὡς εἰσι κεκαλυμμένοι, πρῶτον ἐπάνω τοῦ ἁγίου δίσκου, ἦτοι τὸν ἁστερίσκον, ἐπιλέγων ἅγιος ὁ Θεός·** εἶτα ἐπάνω τοῦ ἁγίου ποτηρίου, ἅγιος ἰσχυρός καὶ μετὰ ταῦτα τὸ ἄκρον τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ ἔμ-προσθεν αὐτοῦ λέγει, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς.

ν ο b d w C **Ἐ**νταῦθα γίνεται ὁ συνήθης ἀσπασμός τῶν λοιπῶν ἱερέων. **Ἐπιλέγει ὁ πρῶτος τῶν ἱερέων: Ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἡμῶν. Καὶ ἐκεῖνοι: Καὶ ἔστι καὶ ἔσται. Ὁ διάκονος περιπτύσσεται καὶ αὐτὸς τὸ ὠράριον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔστιν ὁ τύπος τοῦ σταυροῦ.**

ο w C **Εἰ** δὲ πολλοὶ εἰσιν οἱ διάκονοι, ἀσπάζονται ὁ εἰς τοῦ ἐτέρου τὸ ὠράριον (καὶ ἐπὶ τοῦ ὤμου C), λέγουσι καὶ αὐτοὶ ὁμοίως.

(22) Τὸ φίλημα τῆς εἰρήνης συν-εδέθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μετὰ τῆς θεί-ας εὐχαριστίας καὶ διετηρήθη ἐν αὐτῇ ἐπὶ μακρότατον χρόνον. **Συν-αντᾶται παρ' ἀπάσαις ταῖς ἀρχε-γόνους λειτουργίαις τοποθετούμενον ὑπὸ τῶν ἐν Ἀνατολῇ μεταξὺ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν κατηγουμένων καὶ τῆς ἀναφορᾶς. Ἡ παλαιότερα μαρτυρία περὶ αὐτοῦ ἀπαντᾷ παρ' Ἰουστίνῳ (Ἀπολογία Α 65 Migne I, 428), ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἱεροσο-λύμων τοποθετεῖ αὐτὸ μετὰ τὴν νύκτιν τῶν χειρῶν καὶ πρὸ τοῦ προ-λόγου ἢ τοῦ Ἄνω σχῶμεν τὰς καρ-δίας ἔχων ἀντὶ τῆς προσφωνήσεως τοῦ διακόνου Ἀγαπήσωμεν ἀλλή-λους..... τὴν « Ἀλλήλους ἀπολάβετε καὶ ἀλλήλους ἀσπαζώμεθα » (Μν-σταγ. Κατηχ. Ε 3 Migne 33, 1112).**

Ὡσαύτως καὶ ἡ ἐν Λαοδικείᾳ σύν-οδος τοῦ 371 (κανὼν 19) τοπο-θετεῖ τὴν εἰρήνην πρὸ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς ἢ «προσφορᾶς» (πρὸβλ. καὶ Χρονσοστόμου, Περὶ κατανύξεως Λόγος Α' 3 Migne 47, 398 καὶ ὁμιλίαν ιη' εἰς τὴν Β' πρὸς Κο-ρινθ. Migne 61, 527). Αἱ Ἀπο-στολικαὶ διαταγαὶ εἰσάγουσι τὸ ἁ-γιον φίλημα μετὰ τὰς δύο δεήσεις τῶν πιστῶν πρὸ τῆς προθέσεως καὶ πρὸ τῆς νύψεως τῶν λειτουργῶν (H 11 Migne I, 1089). Πρὸ τῆς προσκομιδῆς ἢ προσφορᾶς ἐγίνετο τὸ φίλημα καὶ κατὰ τὰς λειτουργί-ας τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Μάρκου, πρὶν ἢ εἰσαχθῇ παρ' αὐταῖς κατ' ἐ-πίδρασιν τοῦ Βυζαντινοῦ τυπικοῦ ἢ μεγάλῃ Εἰσοδος. Ἐν τῇ λειτουρ-γίᾳ μάλιστα τοῦ Μάρκου φαίνεται τοῦτο καὶ σήμερον ἔτι ἐνκρινέστατα.

—Κατὰ τὰς Ἀποστολικὰς Διαταγὰς (Ἡ' 11) ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ διακόνου «ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ», οἱ κληρικοί ἡσπάζοντο τὸν ἐπίσκοπον, οἱ ἄνδρες τοὺς ἄνδρας καὶ αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας (Πρὸβλ. καὶ Συνόδου Λαοδικείας καν. 19). Καὶ εἰς τὸ Ordo Romanus δορίζεται, ἵνα οἱ ἀρχidiaκonoι δίδωσιν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἀσπασμὸν καὶ ἀκολούθως οἱ λοιποὶ κατὰ τάξιν καὶ ὁ λαός, οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες κεχωρισμένως.—Ὁ ἀσπασμός, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς διατάξεως, ὅτι οἱ ἄνδρες ἡσπάζοντο τοὺς ἄνδρας καὶ αἱ γυναῖκες τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται ὁ ἀσπασμός μεταξὺ τῶν συλλειτουργούντων παρ' ἡμῖν, ἐγίγνετο συνήθως ἐνὸς ἐκάστου ἀνταλλάσσοντος αὐτὸν μετὰ πάντων τῶν ἐν τῷ ναῷ. Ἐκαστος τῶν ἱερέων μετὰ πάντων τῶν ἐν τῷ βήματι κληρικών· ἕκαστος ἀνὴρ μετὰ πάντων τῶν συνεκκλησιαζομένων ἀνδρῶν καὶ ἐκάστη γυνὴ μετὰ πασῶν τῶν συμπαραισταμένων ὁμοφύλων της. Ἐν τούτοις φαίνεται νὰ ὑπῆρξε καὶ ἄλλος τρόπος οἰονεὶ μεταδόσε-

ως τοῦ ἀσπασμοῦ. [Ὁ λειτουργὸς ἡσπάζετο τὸν πλησίον αὐτοῦ, οὗτος μετέδιδε τὸν ἀσπασμὸν εἰς τὸν παραπλεύρως αὐτοῦ, οὕτω δὲ τὸ φίλημα ἀπὸ τοῦ βήματος μετεδίδετο καὶ εἰς τοὺς ἔξω αὐτοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου, ἐνὸς ἐκάστου λαμβάνοντος τὸν ἀσπασμὸν παρὰ τοῦ γείτονος αὐτοῦ καὶ ἀσπαζομένου ἀκολουθῶν τὸν ἕτερον γείτονα τούτου.] Ὁ τοιοῦτος τρόπος θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Godet (Commentaire sur l' épitre aux Romains, "Ἐκδοσις δευτέρου. Τόμ. II σελ. 598) ὡς παλαιότερος, διότι ὅτε τὸ μυστήριον ἐτελεῖτο μετ' ἀγάπης συνδεδεμένον, οἱ μετέχοντες αὐτοῦ λόγῳ τῆς περὶ τὴν τράπεζαν συμπαρακαθήσεως αὐτῶν, μόνον οὕτω ἠδύναντο νὰ ἀνταλλάξωσι τὸν ἀσπασμὸν τῆς εἰρήνης. Τοιοῦτον τρόπον μεταδόσεως τοῦ ἀσπασμοῦ μαρτυρεῖ ὁ ἐν τῇ Ἀρμενικῇ λειτουργίᾳ ἐν ἰσχύϊ μέχρι σήμερον. Κατ' αὐτὸν πλήρης ἀσπασμός δὲν γίνεται, ἀλλὰ πρόσκλησις τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐνὸς παρὰ τὴν παρεῖαν τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ἀνεπαφῆς τινος· οὗτος πάλιν προσκλίνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν ἕτερον ἐκ τῶν πλησίον αὐτοῦ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.

Κατὰ τὴν Διάταξιν.... (D σελ. 311) καὶ τὸν ἐν ἀρχιερατικῇ ἢ πατριαρχικῇ λειτουργίᾳ, «ὅταν εἴπῃ ὁ διάκονος Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἀσπάζεται ὁ πατριάρχης τὴν ἁγίαν τράπεζαν λέγων· Ἀγαπήσω σε, Κύριε, ἡ ἰσχύς μου. Ἐἴτα οἱ ἀρχιερεῖς κατὰ τάξιν ἀσπάζονται τὴν ἁγίαν τράπεζαν· εἴτα τὴν δεξιάν τοῦ πατριάρχου χεῖρα χειμένην ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ· εἴτα τὴν παρεῖαν αὐτοῦ, ἐν ᾗ καὶ λέγει ὁ μὲν πατριάρχης· Ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ ἡμῶν, οἱ δὲ ἀποκρίνονται αὐτῷ· Καὶ ἔστι καὶ ἔσται. Ἀσπάζονται δὲ καὶ ἀλλήλους (οἱ ἀρχιερεῖς). Ὁμοίως καὶ οἱ πρεσβύτεροι ποιοῦσιν ἀσπαζόμενοι τὴν ἁγίαν τράπεζαν, τὴν χεῖρα τοῦ πατριάρχου καὶ τὴν παρεῖαν αὐτοῦ, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ ἀλλήλους. Καὶ οἱ διάκονοι δὲ ἐν ἐνὶ μέρει τοῦ βήματος ἀπερχόμενοι ἀλλήλους ἀσπάζονται, πρότερον ἕκαστος αὐτῶν τὸ οἰκεῖον ἀσπαζόμενος ὠράριον καθ' ἓνα ἀσπασμόν». Μετὰ δὲ τὸ Εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ «εἰσέρχεται καὶ ὁ ἐν τῷ ἁμβωνί διάκων. Καὶ ποιεῖ ἀσπασμὸν μετὰ τῶν λοιπῶν διακόνων».

Β'. Ἡ Ἄνω Καθέδρα καὶ τὸ Σύνθρονον

α. Τὸ νόημα τοῦ Διαλόγου Διακόνου καὶ Ἱερέως,
μετὰ τὸ «Δύναμις» τοῦ Τρισαγίου

ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ

Βα

Δ'
(301-400)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑΣ ΑΠΟΡΙΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1982

186 187

188 189

367

Τί ἐννοοῦμεν ὅταν λέγωμεν εἰς τὴν
θείαν λειτουργίαν μετὰ τὸν τρισάγιον
ὕμνον: - «Κέλευσον, δέσποτα» - «Εὐλογη-
μένος ὁ ἐρχόμενος...», - «Εὐλόγησον, δέ-
σποτα, τὴν ἄνω καθέδραν» - «Εὐλογημένος
εἰ ὁ ἐπὶ θρόνου δόξης...»;

Μερικὰ σημεῖα τῆς θείας μας λατρείας εἶναι ἀληθινὰ
αἰνίγματα, πού ἡ λύσις των δὲν εἶναι δυνατὴ παρὰ μόνον
μὲ τὴν μελέτη τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἐξελιξέως των. Ἐνα
χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τέτοιου εἴδους λειτουργικοῦ
αἰνίγματος εἶναι αὐτό, στὸ ὅποιο ἀναφέρεται ἡ ἐρώτησις.

Πρὶν ἀρχίσουμε τὴν ἀναδίφησι στὴν ἱστορία τοῦ λει-
τουργικοῦ αὐτοῦ τύπου πρέπει νὰ μιλήσουμε γιὰ ὀρισμένες
γενικὲς προϋποθέσεις, πού εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴν κα-
τανόησι τῶν ἐπὶ μέρους. • Πρῶτο, ὅτι δὲν ὑπάρχουν στὴν
θεία λατρεία ἄσκοπες κινήσεις καὶ λόγια. Τὸ κάθε τι ἔχει
μιὰ πρακτικὴ ἀφετηρία, πού δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξί του.
Ἄν στὴν σημερινὴ πρᾶξι αὐτὸ δὲν εἶναι ἐμφανές, τοῦτο
ὀφείλεται σὲ κάποια φθορὰ πού συνέβη κατὰ τὴν μακραί-
ωνα ἱστορία τῶν λειτουργικῶν μορφῶν, πού εἶχε ὡς ἀπο-
τέλεσμα τὸν ἀφανισμό τῆς ἀρχικῆς πρακτικῆς των σκοπι-
μότητος. Ἡ μεταγενεστέρα λειτουργικὴ πρᾶξις δὲν ἀπο-
βάλλει τὰ πρακτικῶς «νεκρά», ἃς τὰ χαρακτηρίσουμε ἔτσι,
αὐτὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ τὰ διατηρεῖ περιβεβλημένα μὲ κάποια

186 187 188 189 190 191 192 193

λειτουργικότητα, ὡς σεβάσμια τρόπον τινά λείψανα τῆς ἀρχαίας πράξεως. **Π**ρόχειρο παράδειγμα εἶναι ἡ μικρά εἰσοδος, πού ἐνῶ ἔχασε τὸν ἀρχικὸ πρακτικὸ της προορισμὸ - εἰσοδος ἀρχικά κλήρου καὶ λαοῦ στὸν ναό, ἡ ἀργότερα εἰσοδος τοῦ κλήρου στὸ θυσιαστήριο - διατηρεῖται στὴν γνωστὴ μορφή τῆς λιτανευτικῆς πομπῆς, πού δὲν ἐξυπηρετεῖ ὅμως κανένα πλέον πρακτικὸ προορισμό.

• **Δ**εύτερο, ὅτι κάθε λειτουργικὴ πρᾶξις συνδυάζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ κάποια παρακέλευσι τοῦ διακόνου, πού ἐκτελεεῖ χρέη τελετάρχου, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ μιὰ σύντομη ἱερατικὴ φράσι, πού εἶναι συνήθως ψαλμικὸς στίχος. **Ἡ** διακονικὴ παρακέλευσις συνήθως ὑπενθυμίζει καὶ τὴν πρᾶξι πού θὰ κάμῃ ὁ ἱερεὺς, ἀκόμη καὶ τὸν στίχο πού θὰ εἰπῇ, π.χ. στὴν προσκομιδὴ «Ἐπαρον, δέσποτα» - «Ὅτι αἶρεται ἀπὸ τῆς γῆς...», «Θύσον, δέσποτα» - «Θύεται ὁ ἁμνὸς τοῦ Θεοῦ...», «Σταύρωσον, δέσποτα» - «Σταυρωθέντος σου, Χριστέ...», «Κάλυψον, δέσποτα» - «Ἐκάλυψεν οὐρανοῦς...», «Σκέπασον, δέσποτα» - «Σκέπασον ἡμᾶς...». **Ἡ** ἱερατικὴ πάλι φράσις, ὁ ψαλμικὸς στίχος, ἀναφέρεται στὸ τελούμενο ἢ στὸ νόημά του. Πολλὲς φορὲς ἡ συνάρτησις εἶναι ἀρκετὰ ἐπιτυχής, ἄλλοτε μᾶλλον ἐξωτερικὴ καὶ ἐπιφανειακὴ. **Ὡς** παραδείγματα μπορεῖ νὰ ἀναφερθοῦν ὅσα λέγονται κατὰ τὴν ἑνδυσι τῶν ἱερατικῶν ἁμφίων, κατὰ τὴν πρόθεσι κ.λπ.

Στὴν προκειμένη τώρα περίπτωσι, κατὰ τὴν σημερινὴ τάξι, ἔχομε μία παρακέλευσι τοῦ διακόνου, ἀρκετὰ ὅμως ἀόριστη, πού ζητᾷ ἀπὸ τὸν ἱερέα τὴν ἄδεια νὰ γίνῃ κάποια λειτουργικὴ πρᾶξις («Κέλευσον, δέσποτα»). **Ὁ** ἱερεὺς μετακινεῖται πρὸς τὴν πρόθεσι λέγοντας τὸν στίχο «Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος...» (Ψαλμ. ριζ' 26). **Ἡ** λέξις «ἐρχόμενος» εἶναι ἀσφαλῶς τὸ σημεῖο ἐπαφῆς τοῦ στίχου πρὸς τὸ τελούμενο· ὁ ἱερεὺς ἔρχεται καὶ ἐρχόμενος, τρόπον τινά, θυμᾶται τὸν «ἐρχόμενον» Χριστό, τὸν ὁποῖο καὶ εὐλογεῖ (πρβλ. Ματθ. κα' 9 κ.λπ.). **Ὁ** διάκονος συνεχίζει· «Εὐλόγησον, δέσποτα, τὴν ἄνω καθέδραν». **Καὶ** ὁ ἱερεὺς ἀπαντᾷ δοξολογώντας τὸν καθήμενον στὸν θρόνον τῆς δόξης Θεὸ Πατέρα ἢ τὸν Χριστό. **Π**ρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ εὐλογία καθέδρας - θρόνου, ὅπως γίνεται φανερό καὶ ἀπὸ τὴν διακονικὴ παρακέ-

λευσι («τὴν ἄνω καθέδραν») καὶ ἀπὸ τὸν στίχο τοῦ ἱερέως («θρόνου δόξης...καθήμενος»).

● **Ἀ**πὸ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις πού μᾶς παρέχει ἡ σημερινή πρᾶξις ἀνατρέχουμε στὴν χειρόγραφο παράδοσι γιὰ νὰ ἰδοῦμε τί ἐπὶ πλέον στοιχεῖα μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρῃ. **Ὁ**σον ἀφορᾷ στὴν πρώτη προτροπὴ τοῦ διακόνου καὶ τὴν ἀπάντησι τοῦ ἱερέως («Κέλευσον...», «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος...») οἱ μαρτυρίες εἶναι ἀρκετὰ συγκεχυμένες. Προηγείται ἀπα-σμός τοῦ θυσιαστηρίου, πού δὲν διασώθηκε στὴν σημερινή πρᾶξι. **Ὑ**πόλειμμά του ἴσως εἶναι τὰ «τρία προσκυνήματα» πού γίνονται ἀπὸ τοὺς λειτουργοὺς κατὰ τὴν τριπλὴ ἀπαγγέλια τοῦ τρισαγίου ὕμνου. **Τ**ὸ διακονικὸ «Κέλευσον, δέσποτα» ἀπαντᾷ καὶ σὲ ἄλλη μορφή: «Εὐλόγησον, δέσποτα», πού ἀνταποκρίνεται στὴν ἀπάντησι τοῦ ἱερέως: «Εὐλογη-τὸς ὁ Θεός...» ἢ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...», πού καθ' ὥρι-σμένα χειρόγραφα λέγεται ἀντὶ τοῦ «Εὐλογημένος ὁ ἐρχό-μενος...». **Σ**τὴν παλαιότερα μορφή («Εὐλογητὸς...» ἢ «Εὐ-λογημένη...») ἀπαντᾷ ἡ πρώτη εὐλογία σὲ χειρόγραφα ἤδη ἀπὸ τοῦ **Γ'** αἰῶνος καὶ στὴν «Διάταξι τῆς θείας λειτουργίας» τοῦ **ΙΒ' - ΙΓ'** αἰῶνος (κῶδ. Ἀθηνῶν 662).

Ἡ δευτέρα εὐλογία εἰσάγεται μὲ τὸ διακονικὸ «Εὐλό-γησον, δέσποτα, τὴν ἄνω καθέδραν», πού ἀπαντᾷ καὶ αὐτὸ σὲ διάφορες παραλλαγές στὴν χειρόγραφο παράδοσι («Εὐ-λόγησον, δέσποτα, τὴν καθέδραν ταύτην» ἢ «τὴν ἁγίαν καθέδραν» ἢ «τὴν σεβασμίαν καὶ ἁγίαν καθέδραν»). **Ἡ** εὐ-λογία τῆς καθέδρας παραλλάσσει καὶ αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τύπο πού ἐπεκράτησε «Εὐλογημένος εἰ ὁ ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβὶμ, πάντοτε...», μαρτυροῦνται καὶ ἄλλοι παραπλήσιοι: «Εὐλογημένος εἰ ὁ ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου καθήμενος, πάντοτε...», «Εὐλογημένος εἰ ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς βασι-λείας σου, ὁ ὑπερύμνητος καὶ ὑπερένδοξος» καὶ οἱ ἀπλού-στεροι: «Εὐλογητὸς εἰ ἐπὶ θρόνου δόξης ὁ καθήμενος εἰς τοὺς αἰῶνας» ἢ «Εὐλογημένος εἰ ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου δόξης». **Ὁ**λοι στήριζονται στὸν στίχο 32 τῆς προσευχῆς τῶν τριῶν παίδων (**Ζ'** ὦδῃ - Δανιήλ κεφ. γ') σὲ συνδυασμό, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασα παραλλαγή, μὲ τὸν στίχο 31 τῆς ἰδίας ὥδῃς.

● **Ἐρχόμαστε** τώρα στίς τυπικές διατάξεις τῶν χειρογράφων καὶ τῆς «Διατάξεως τῆς θείας λειτουργίας», πού διασαφηνίζουν τὸ νόημα καὶ τὸν προορισμὸ τῶν δύο αὐτῶν εὐλογιῶν. Στὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο βυζαντινὸ Εὐχολόγιο, τὸν Βαρβερινὸ κώδικα 336 τοῦ Η' αἰῶνος, στὴ θέσι αὐτὴ δὲν ὑπάρχουν μὲν οἱ δύο εὐλογίες, ἀλλὰ εὐρίσκεται εὐχή, γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε κατωτέρω. **Γιὰ** τὴν ὥρα μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἐπιγραφή της· «Εὐχὴ καθέδρας τοῦ θυσιαστηρίου». **Ἡ** «Διάταξις τῆς θείας λειτουργίας» τοῦ κώδικος Ἀθηνῶν 662 καὶ ἡ «Διάταξις» τοῦ πατριάρχου Φιλοθέου (κῶδ. Παντελ. 6277-770 τοῦ ΙΔ' αἰῶνος) καὶ πολλοὶ νεώτεροι κώδικες μετὰ τὸ διακονικὸ «Κέλευσον, δέσποτα» σημειώνουν ὅτι «ὁ ἱερεὺς ἀπέρχεται ἐν τῇ καθέδρᾳ» ἢ «μετὰ τοῦτο ἀπέρχονται οἱ δύο ὁμοῦ (ἱερεὺς καὶ διάκονος) εἰς τὴν ἁγίαν καθέδραν» ἢ «καὶ ἀπέρχονται ἐν τῇ καθέδρᾳ· λέγει δὲ ὁ ἱερεὺς ἀπερχόμενος· Ἐὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος...». ● **Ἡ** φράσις δὲ «Εὐλόγημένος εἰ ὁ ἐπὶ θρόνου...» συνοδεύεται μὲ πραγματικὴ εὐλογία τῆς καθέδρας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν μνημονευθεῖσα «Διάταξις» τοῦ κώδικος Ἀθηνῶν 662: «Καὶ δέικνυσιν ὁ διάκονος αὐτὴν (τὴν ἁγίαν καθέδραν) μετὰ τοῦ οὐραρίου, λέγων· Ἐὐλόγησον...». ● **Πρόκειται** δηλαδὴ γιὰ κάτι τὸ ἀνάλογο πρὸς τὴν εὐλογία τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὴν μικρὰ εἴσοδο.

Ἀκόμη πιὸ διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ τυπικὴ διάταξις τοῦ κώδικος Ἀθηνῶν 754 τοῦ ΙΖ' αἰῶνος. **Πρόκειται** γιὰ τὴν πατριαρχικὴ λειτουργία. **Τὸ** «Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος...» λέγει ὁ πατριάρχης «ὅταν κινήσῃ ἀνέρχεσθαι εἰς τὸ σύνθρονον», μετὰ δὲ τὸ «Εὐλόγημένος εἶ...», «εὐθὺς ὁ μὲν πατριάρχης κάθηται ἐν τῷ συνθρόνῳ, οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐκατέρωθεν αὐτοῦ». **Τὰ** σλαβικὰ Εὐχολόγια συμπληρῶνουν, προκειμένου περὶ ἱερατικῆς λειτουργίας, ὅτι ● «ὁ ἱερεὺς δὲν δύναται νὰ ἴσταται ἢ νὰ κάθηται ἐπὶ τοῦ συνθρόνου, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἴσταται καὶ νὰ κάθηται πλαγιώτερον πρὸς νότον».

Μὲ ὅλη αὐτὴ τὴν πολύπλοκη διαδικασία φθάσαμε στὴν

λύσι. **Β**ρισκόμαστε μπροστά σ' ἓνα λείψανο μιᾶς ἀρχαιοτάτης πράξεως, ● τῆς εἰσόδου δηλαδή τῶν λειτουργῶν στο θυσιαστήριο καὶ τῆς ἀνόδου των στὴν καθέδρα. **Ὁ** ἀσπασμὸς τῆς ἀγίας τραπέζης, ὅπως καὶ ἡ προσφορὰ θυμιάματος μετὰ τὴν εἴσοδο, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε παλαιότερα, εἶναι ἀκριβῶς ὁ χαιρετισμὸς τοῦ θυσιαστηρίου ἀπὸ τὸν λειτουργό, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ τώρα τὸ πλησιάζει. **Ἡ** μετακίνησις τῶν λειτουργῶν γίνεται μὲ σκοπὸ τὴν μετάβασί τους στὴν καθέδρα - σύνθρονο, ποὺ ἦταν στὸ βάθος τῆς ἀψίδος πίσω ἀπὸ τὴν ἀγία τράπεζα, καὶ συνδυάζεται μὲ τὴν εὐλογία τοῦ κεντρικοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου (τῆς «ἄνω» ἢ «ἀγίας» καθέδρας), στὸν ὁποῖο ἀνέρχεται καὶ κάθεται μόνο ὁ ἐπίσκοπος τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας. **Οἱ** ἱερεῖς κάθονται παραπλεύρως στὰ εἰδικὰ γι' αὐτοὺς βάθρα, εἴτε λειτουργοὺν μόνοι εἴτε συλλειτουργοὺν μὲ τὸν ἀρχιερέα. **Ἀπὸ** τὸ σύνθρονο ἐδίδετο ἡ πρώτη εὐλογία - χαιρετισμὸς πρὸς τὸν λαό, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μιλοῦν οἱ ἀρχιερεῖς πηγές, ὅπως ὁ **ἱ ε ρ ὁ ς Χ ρ υ σ ὁ σ τ ο μ ο ς** («εἰσιὼν ὁ πατὴρ οὐ πρότερον ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβαίνει τοῦτον ἕως ἂν ἅπασιν ὑμῖν εἰρήνην ἐπεύξηται». Κατὰ Ἰουδαίων Γ' 6), οἱ «Ἀποστολικὲς Διαταγές» (Β' 57), τὸ λειτουργικὸ ὑπόμνημα τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ («τὸ ἀνελθεῖν ἐν τῷ συνθρόνῳ τὸν ἀρχιερέα καὶ σφραγίσαι τὸν λαόν») κ.ἄ. **Ἀ**κριβῶς δὲ γιὰ τὴν εὐλογία αὐτή, τὸ «Εἰρήνη πᾶσι», ποὺ συνωδεύετο μὲ σταυρικὴ κίνησι τοῦ χειριοῦ τοῦ λειτουργοῦ, μιλεῖ ἡ εὐχὴ τῆς «καθέδρας τοῦ θυσιαστηρίου» τοῦ Βαρβερινοῦ κώδικος 336, γιὰ τὴν ὁποία ἐγινε λόγος ἀνωτέρω· «Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, σῶσον τὸν λαόν σου καὶ εἰρήνευσον αὐτὸν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος διὰ τοῦ τύπου τοῦ τιμίου σταυροῦ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ...». **Π**ράγματι σὲ πολλὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα ἀπαντᾷ ἐδῶ τὸ «Εἰρήνη πᾶσι» σὲ συνδυασμὸ πρὸς τὸ «Σοφία· πρόσχωμεν» ποὺ προηγεῖται τοῦ προκειμένου τοῦ Ἀποστόλου. **Ἐ**κεῖ στὸ σύνθρονο καθόταν ὁ λειτουργὸς κατὰ τὰ ἀναγνώσματα καὶ κατὰ τὸ κήρυγμα.

Τί συνέβη τώρα καὶ λησμονήθηκε ὁ λειτουργικὸς προορισμὸς καὶ ἀλλοιώθηκε ὁ χαρακτήρ αὐτῶν τῶν μετακινήσεων καὶ εὐλογιῶν; **Ἀ**σφαλῶς συνετέλεσαν πολλοὶ λόγοι: **Ἡ** ἀνάπτυξις τῆς ἀρχῆς τῆς λειτουργίας μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἀντιφώνων εἶχε ὥς ἀποτέλεσμα νὰ ἀτονήσουν ἡ παλαιὰ εἴσοδος στὸ βῆμα καὶ οἱ λειτουργικοὶ τύποι ποὺ τὴν συνώδευαν νὰ χάσουν τὴν ἀρχικὴ τῶν σπουδαιότητα. **Ἡ** ἀνύψωσις τοῦ τέμπλου ἐλάττωσε τὴν σημασίαν τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου. **Ἡ** σμίκρυνση τῶν διαστάσεων τῶν ναῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ βήματος δὲν ἄφηνε θέσι γιὰ τὴν καθέδρα καὶ ἐμπόδιζε τοὺς ἱερεῖς νὰ κάθωνται στὴν ἀρχικὴ τοὺς θέσι πίσω ἀπὸ τὴν ἁγία τράπεζα. **Ἀ**κόμη καὶ ἡ τέλεισις λειτουργίας χωρὶς τὴν συμμετοχὴ διακόνου ἐγίνε αἰτία στὸ νὰ ἀποφεύγῃ ὁ ἱερεὺς νὰ κάθεται. ἀφοῦ θὰ ἔπρεπε σὲ λίγο νὰ θυμιάσῃ κατὰ τὸ ἀλληλουάριο, βραδύτερον μάλιστα κατὰ τὸν Ἀπόστολο, καὶ νὰ ἀναγνώσῃ τὸ Εὐαγγέλιο.

- **Ἀ**πὸ ἐκεῖ ἀρχίζει μιὰ σειρὰ παρεξηγήσεων, ποὺ τίς βλέπομε στὴν σημερινὴ πρᾶξι, στὰ ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία, ἀκόμη καὶ σὲ ὠρισμένα μεταγενέστερα χειρόγραφα.
- **Ἐ**τσι, ἄλλα μὲν χειρόγραφα καὶ ἔντυπα διατηροῦν τὴν παλαιὰ διάταξι «ἀπέρχονται (ἢ ἀπέρχεται) ἐν τῇ καθέδρᾳ».
 - **Ἀ**λλα χειρόγραφα καὶ ἔντυπα ἀφήνουν στὴν προαίρεσι τοῦ ἱερέως νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς καθέδρας ἢ τῆς προθέσεως («καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν καθέδραν ἢ εἰς τὴν πρόθεσιν»).
 - **Ἀ**λλα ἀφαιροῦν τελείως τὴν καθέδραν («ἀπέρχονται εἰς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν»). ● **Ἀ**λλα καὶ ἐρμηνεύουν ὅτι καθέδρα εἶναι ἡ προσκομιδὴ! («εἴτα ἔρχεται ἐν τῇ καθέδρᾳ ἥτοι τῇ προσκομιδῇ» κώδ. Ἀθηνῶν 751 καὶ 860). ● **Εἰς** τὸ «Ἱεροτελεστικὸν» (Ἀθῆναι 1948, σελ. 115) ἡ πρᾶξις διαστρέφεται τελείως: «Κέλευσον δέσποτα». Καὶ ἀπέρχονται εἰς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν, προηγουμένου τοῦ ἱερέως καὶ ἐπομένου τοῦ διακόνου. Ὁ ἱερεὺς στρεφόμενος καὶ προχωρῶν πρὸς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν, λέγει· Ἐὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος...'. Εἴτα ἐπανερχομένων ἀμφοτέρων πρὸ τῆς ἁγίας τραπέζης, ὁ διάκονος δεικνύων διὰ τῆς δεξιᾶς τὴν ἁγίαν τράπεζαν, λέγει· Ἐὐλό-

γησον, δέσποτα τὴν ἄνω καθέδραν'. Ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ, λέγων· Ἐὐλογημένος εἶ...'. • Ἐδῶ καθέδρα δὲν εἶναι πιά ἢ πρόθεσις, ὅπως κατὰ τὶς παλαιότερες παρερμηνεῖες. Μένει ὁμως ὁ ἱερός περίπατος πρὸς αὐτήν. Καθέδρα ὁμως γίνεται ἡ ἁγία τράπεζα, πού κατὰ μοναδικὸ τρόπο στὰ λειτουργικὰ χρονικὰ εὐλογεῖται ἀπὸ τὸν ἱερέα! • Τὴν τελευταῖα, ἃς ἐλπίζουμε, φάσι τῆς περιπετείας βρίσκουμε στὴν ἔκδοσι τοῦ Ἱερατικοῦ τοῦ 1977, σελ. 112: Οἱ λειτουργοὶ δὲν μεταβαίνουν πιά οὔτε στὸ σύνθρονο οὔτε κἂν στὴν πρόθεσι, ἀλλὰ ὁ ἱερεὺς «στρέφεται» πρὸς αὐτήν. Εὐλογεῖ δὲ ὁ ἱερεὺς τὴν «ἄνω καθέδραν» δηλαδὴ τὴν ἁγία τράπεζα!

• Ἡ ἀναδρομὴ πού ἔγινε στὴν λειτουργικὴ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας ἔχω τὴν γνώμη πὼς δὲν εἶναι χρήσιμη μόνο στὸ νὰ διαφωτίσῃ ὠρισμένα σκοτεινὰ σημεῖα τῆς λατρείας μας καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν περιέργειά μας γιὰ τὸ τί σημαίνουν ἢ τί κάποτε σήμαιναν ὅλα αὐτά, ἢ ἔστω στὸ νὰ ἄρῃ ὠρισμένες παρεξηγήσεις ἢ καὶ διαστροφές τῆς λειτουργικῆς τάξεως. Μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ στὸ νὰ ξαναβροῦν οἱ λειτουργικοὶ αὐτοὶ τύποι τὸ ἀρχικὸ καὶ σωστό τους περιεχόμενο καὶ νὰ ἐκπληρώσουν τὸν ἀρχικὸ καὶ ἀληθινὸ τους προορισμό.

Στὴν προκειμένη περίπτωσι δὲν εἶναι δύσκολο νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ὀρθὴ τάξις. Τὰ βήματα τῶν ναῶν μας εἶναι ἀρκετὰ εὐρύχωρα ὥστε ἢ ἔχουν ἢ μποροῦν νὰ ἀποκτήσουν «ἄνω καθέδραν» καὶ «καθέδρες» γιὰ τοὺς λειτουργοὺς στὸν χῶρο τῆς ἀψίδος. Πρὸς τὰ ἐκεῖ πρέπει νὰ κινηθοῦν οἱ λειτουργοὶ κατὰ τὸ «Κέλευσον...» καὶ ἐκεῖ νὰ παραμείνουν καὶ νὰ καθήσουν κατὰ τὰ ἀναγνώσματα καὶ τὸ κήρυγμα, ἀφοῦ εὐλογήσουν τὴν «ἄνω καθέδραν», τὸν ἐπισκοπικὸ θρόνο πού βρίσκεται στὸ βάθος τῆς ἀψίδος. Αὐτὸ ἐγένετο παλαιότερα, αὐτὸ γίνεται καὶ σήμερα στὶς σλαβικὲς Ἐκκλησίες καὶ αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ λειτουργικὴ τάξις καὶ εὐπρέπεια, ὅπως διαγράφεται ἀπὸ τὴν ἐν προκειμένῳ παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας.

β. Ἡ ὀρθὴ Τάξις

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Δ. ΚΑΤΖΙΓΚΑ
ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ
ΠΡΟΣΚΥΗΝΗΜΑΤΙΚΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΡΓΥΡΙΟΥ
ΕΠΑΝΟΜΗ 2009

Α' ΕΚΔΟΣΗ 2009

© Κατζιγκας Ἀθανάσιος Πρωτοπρεσβύτερος
Τηλ. 23920 44 933
Κεντρικὴ διάθεση
Ἱερὸς Προσκυνηματικὸς Ναὸς
Ἀγίου Ἀργυρίου - Ἐπανομή 575 00
Τηλ. 23920 45 026

ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΟ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ ΕΥΤΑΖΙΑΣ

61 62 ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

18. Ἡ Ἄνω Καθέδρα.

Η «Ἄνω Καθέδρα» εἶναι ὁ ἐπουράνιος θρόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ συμβολίζεται μέ τόν Θρόνον τοῦ Ἐπισκόπου, γι' αὐτό ὅλες οἱ ἀρχαῖες Βυζαντινές Ἐκκλησίες ἔχουν τόν Θρόνον τοῦ Ἐπισκόπου καί τό «Σύνθρονον» τῶν Πρεσβυτέρων στό πίσω ἡμικύκλιο, πίσω ἀπό τήν ἁγία Τράπεζα.

Στά νεώτερα χρόνια ἐπικράτησε νά τοποθετεῖται πίσω ἀπό τήν ἁγία Τράπεζα ὁ Ἑσταυρωμένος Κύριος, ὁ ὁποῖος συμβολίζει ἔμμεσα τήν «Ἄνω Καθέδρα». ● Συνεπῶς, ὀρθό εἶναι ἡ φράση «Εὐλόγημένος εἶ, ὁ ἐπὶ θρόνου δόξης...» νά λέγεται ἀπό τόν Ἱερέα μπροστά στόν Ἑσταυρωμένο Κύριο, πού συμβολίζει τήν «Ἄνω Καθέδρα» καί ὄχι μπροστά στήν ἁγία Τράπεζα, πού συμβολίζει τόν Τάφο τοῦ Χριστοῦ, ἢ μπροστά στήν Πρόθεση.

Προκειμένου νά ἀποκατασταθεῖ ἡ ὀρθή τάξη, ὅσοι Βυζαντινοί Ναοί ἔχουν στό πίσω μέρος τῆς ἁγίας Τράπεζας Θρόνο (Ἄνω Καθέδρα) καί «Σύνθρονο», θά πρέπει ὁ Ἱερέας καί οἱ Συλλειτουργοί μετά τό «Κέλευσον» τοῦ Διακόνου νά κατευθυνθοῦν ὄχι στήν Προσκομιδῇ, ἀλλά πρός τήν «Ἄνω Καθέδρα», τόν Ἐπισκοπικό Θρόνο καί νά παραμείνουν ἐκεῖ σ' ὅλη τή διάρκεια τῶν Ἀναγνωσμάτων καί τοῦ κηρύγματος (Β. Βολουδάκη Πρωτ., Ψήγματα Ὁρθοδόξου Λατρείας, σ. 78. Ἱ. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας, ἐρώτ. 367).

γ. Ἡ πλήρης σχετική Τάξις

Μετὰ τὸ «Δύναμις» τοῦ Τρισαγίου.

**Ἄνοδος ἐπὶ τοῦ Συνθρόνου τῶν Λειτουργούντων.
Εὐχή εὐλογίας καὶ εἰρήνης πρὸς τὸν Λαόν.**

Διάλογος Διακόνου καὶ Ἱερέως

Ὁ Διάκονος·

Κέλευσον, Δέσποτα!

Καὶ ἀπέρχονται οἱ δύο ὁμοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Καθέδραν.

Ὁ Ἱερεὺς, ἀσπασθεὶς τὸ θυσιαστήριον, κατευθύνεται πρὸς τὴν Καθέδραν, λέγων·

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου.

Ὁ Διάκονος, δεικνύων τὴν Καθέδραν μετὰ τοῦ Ὠραρίου·

Εὐλόγησον, Δέσποτα, τὴν Ἄνω Καθέδραν.

Ὁ Ἱερεὺς εὐλογεῖ τὴν Καθέδραν, ἔχων δὲ τὰς χεῖρας εἰς στάσιν ἱκεσίας, λέγει·

Εὐλογημένος εἶ ὁ ἐπὶ θρόνου δόξης τῆς Βασιλείας Σου, ὁ καθηήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ὁ Διάκονος·

Τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν!

Ὁ Ἱερεὺς, ἱστάμενος πλαγιώτερον τῆς Καθέδρας¹, λέγει τὴν

Εὐχὴν τῆς Καθέδρας τοῦ Θυσιαστηρίου

Δέσποτα Κύριε ὁ Θεὸς τῶν Δυνάμεων, σῶσον τὸν λαόν Σου καὶ εἰρήνευσον αὐτὸν τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου Σου Πνεύματος, διὰ τοῦ τύπου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ τοῦ Μονογενοῦς Σου Υἱοῦ, μεθ' Οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Καὶ εὐλογεῖ πρὸς ἀνατολὰς τὸν Λαόν.

Εἰρήνη πᾶσι.

1. Ἐὰν λειτουργῇ Ἀρχιερεὺς, οὗτος ἀνέρχεται εἰς τὴν Καθέδραν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ὢν, ἀναγινώσκει τὴν Εὐχὴν τῆς Καθέδρας καὶ εὐλογεῖ τὸν Λαόν.

**Γ'. Τὸ Ἅγιον Σῶμα καὶ τὸ Ἅγιον Αἷμα
τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
«οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ
καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται»**

**ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ
ΤΗΣ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ**

ΥΠΟ
† ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ

Γ1

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Ἔκδοσις δευτέρα

ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΩΝ «Ο ΣΩΤΗΡ»
ΑΘΗΝΑΙ – ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1979

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑΣ

**Α'. Ὁρισμός, σπουδαιότης, ὀνομασίαι, προεικονίσεις
καὶ θεία σύστασις αὐτῆς.**

Σύνοψις.

Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ μυστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Χριστὸς εἶναι πράγματι καὶ οὐσιωδῶς παρὼν ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, προσφερόμενος μὲν ὡς ἀναιμάκτος θυσία καὶ ἀναπαράστασις τῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ἐφάπαξ καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς προσενηχθείσης, διαδιδόμενος δὲ εἰς ζωποιοὺν βρῶσιν καὶ κοινωνίαν τοῖς πιστοῖς. Οὕτως ἡ Εὐχαριστία ἔχει διττὴν τινα ὄψιν, οὕσα ἐξ ἑνὸς μὲν μυστήριον, ἐξ ἑτέρου δὲ θυσία.

Τὰς δύο ταύτας ἐξ ἴσου σοβαρὰς ὄψεις αὐτῆς ἐκφράζουσιν αἱ διάφοροι καὶ πολλαπλᾷ ὀνομασίαι, αἱ ὑπὸ τε τῆς Γραφῆς καὶ τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδόσεως ἀποδοθεῖσαι εἰς τὴν Εὐχαριστίαν, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐξαίρεται αὕτη εἴτε ὡς μυστήριον ἐκτρέφον τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν καὶ συνενοῦν αὐτοὺς πρὸς τε τὸν Χριστὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰς ἓνα ἄρτον καὶ εἰς ἓν σῶμα, εἴτε ὡς θυσία ἀναπαριστῶσα ἀναιμάκτως καὶ μυστηριακῶς, ἀλλὰ καὶ πραγματικῶς τὴν ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἐν αἵματι προσενηχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως.

Ἐφ' ὅσον δὲ ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ παρέχεται εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν τοῖς πιστοῖς αὐτὸ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Κυρίου, καθίσταται ἐκ τούτου πρόδηλος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἐξαιρετικὴ σπουδαιότης αὐτοῦ, ἡ ἀνυψοῦσα αὐτὸ εἰς κέντρον, πρὸς δὲ κατατείνουσι καὶ περὶ δὲ στρέφονται καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια, ἀλλὰ καὶ ἡ ὅλη χριστιανικὴ ζωὴ.

— 204 —

Ἐντεῦθεν ὡς τὸ ὕψιστον τῶν μυστηρίων τῆς Κ.Δ. προεικονίζεται μὲν καὶ ἐν τῇ Π.Δ., προβάλλεται δὲ ἀδιαμφισβήτητος παρὰ πᾶσιν ἡ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου σύστασις αὐτοῦ.

— 142 —

* * *

Ἄν εἶναι σὰρξ ἀπλῇ ὁ Κύριος. Οὐδὲ «ἐπὶ σαρκοφαγίαν» καὶ ἀνθρωποφαγίαν, «προτρέπεται ἡμᾶς» κατὰ Κύριλλον τὸν Ἱεροσολύμων οὔτε παρομοίως πρὸς σάρκα ἐν κρεοπωλείῳ πωλουμένην καὶ ἐκεῖθεν λαμβανομένην, κατὰ τὸν Αὐγουστίνον, καλεῖ ἡμᾶς νὰ φάγωμεν τὸ σῶμα αὐτοῦ. Διότι ἐὰν οὕτω παχυλῶς ἐκλάβωμεν τοὺς λόγους αὐτοῦ, τότε «πόσοις ἤρκει τὸ σῶμα πρὸς βρῶσιν ἵνα τοῦ κόσμου παντὸς γένηται τροφή;», ἐρωτᾷ προσφυῶς ὁ Μ. Ἀθανάσιος. Ἄλλ' «ὁ προφήτης θεωρῶν τὸν Λόγον τὸν γενόμενον σάρκα εἶρηκε· Πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς Κύριος (Θρην. 4,20), ἵνα μὴ ἐκ τοῦ φαινομένου νομίση τις ἀνθρώπον ψιλὸν εἶναι τὸν Κύριον καὶ πνεῦμα ἀκούων γινώσκη Θεὸν εἶναι τὸν ἐν σώματι ὄντα».

Πρὸς τὴν πνευματικὴν δὲ φύσιν τῆς οὐρανίου καὶ θείας ταύτης τροφῆς ἀποβλέποντες καὶ οἱ τρεῖς τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, ἦτοι ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, ὁ θεῖος Χρυσόστομος καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός⁽⁹⁴⁾, ἀποφαίνονται ἀπὸ συμφώνου, ὅτι «οὗτος ὁ ἄρτος οὐχ ὡς αἱ λοιπαὶ βρώσεις εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, «οὐ δαπανώμενος, οὐ φθειρόμενος, μὴ γένοιτο», ἀλλ' εἰς πᾶσαν ἡμῶν τὴν σύστασιν ἀναδίδεται*, «εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδαποῦς ἀμυντήριον, ρύπου παντὸς καθαρτήριο, Πνεῦμα ζωοποιῶν, διότι ἐκ τοῦ ζῶοποιοῦ Πνεύματος συνελήφθη· τοῦτο δὲ λέγεται μὴ ἀναιρουμένης τῆς τοῦ σώματος φύσεως», ἀλλ' εἰς δήλωσιν «τοῦ ζῶοποιοῦ καὶ θείου» τοῦ σώματος τούτου⁽⁹⁵⁾».

(94) Κύριλλος Ἱεροσ. Κατηχ. Μυστ. Δ' § 4, Μ. 33, 1100. Αὐγουστ. In Joan. tract. 27, 5, Μ. Ἀθαν. Εἰς Σεραπίωνα ἐπιστ. 4, § 19, Μ. 26, 665. Κυρίλλ. Ἱεροσ. Κατηχ. Μυστ. Ε' § 15, Μ. 33, 1119-1120, Χρυσ. Περί μετανοίας § 9, Μ. 49, 345. Δαμασκ. Δ' 13, Μ. 94, 1152.

(95) Ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω ἔννοιαν καὶ ὁ Μ. Σιώτης (μνημ. ἔργ. σελ. 53) παρατηρεῖ ὅτι διὰ τῆς θείας μεταλήψεως μεταλαμβάνεται ὁ εἰς τοὺς αἰῶνας ζῶν Θεάνθρωπος Ἰησοῦς, ὁ Λυτρωτής, Κύριος καὶ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ βασιλεὺς τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ὁ σταυρωθεὶς, ἀναστὰς καὶ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς ἀναληφθεὶς.

7. Αἱ ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ μυστηρίου ὠφέλειαι.

— 209 —

1) Ἐρχόμενοι ἤδη εἰς τὰς ὠφελείας καὶ τοὺς καρπούς, τοὺς ὁποίους οἱ πιστοὶ ἀποκομιζουσιν ἐκ τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἀριθμοῦμεν ὡς πρῶτον καὶ κύριον τὴν ἔνωσιν τοῦ πιστοῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἐντεῦθεν αὐξήσιν τῆς ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ ἐκπηγασούσης καὶ διατηρουμένης νέας ζωῆς τῆς χάριτος.

Αὐτὸς ὁ Κύριος ἐβεβαίωσε περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ὅτι «ἀληθῶς ἐστι βρώσις» καὶ περὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, ὅτι «ἀληθῶς ἐστι πόσις». Καὶ «ὥσπερ ὁ ἄρτος σώματι κατάλληλος» εἰς τὸ συντηρεῖν καὶ ἐνισχύειν τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, «οὕτω καὶ ὁ Λόγος τῇ ψυχῇ ἀρμόδιος». Καὶ ὁ «ἄρτος ὁ οὐράνιος καὶ τὸ ποτήριον σωτηρίου ψυχὴν καὶ σῶμα ἀγιάζοντα εἰς πᾶσαν ἡμῶν τὴν σύστασιν ἀναδίδονται* εἰς ὠφέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς».

Ὡς δὲ ἄνευ ἄρτου καὶ ὕδατος καὶ τῆς ἄλλης τοῦ σώματος τροφῆς ἀδύνατος ἀποθαίνει ἡ διατήρησις τῆς σωματικῆς ζωῆς, οὕτω καὶ «ὁ μὴ τρώγων» τὸν οὐράνιον ἄρτον καὶ «μὴ πίνων τὸ αἶμα τοῦ Κυρίου οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ» καὶ ἄνευ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου «ζῆν οὐκ ἔνι»⁽¹⁰⁷⁾.

(107) Κυρ(λλ. 'Ιεροσ. Μυστ. Κατηχ. Δ' § 5 καὶ Ε' § 12, Μ. 33, 1100. Χρυσ. εἰς τὸν 'Ιωάν. ὁμιλ. 47, § 2, Μ. 59, 265. •Ο Scheeben (μνημ. ἔργ. σελ. 488) παρατηρεῖ προσφωῶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ θέτωμεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος τὴν ἔνωσην τοῦ ὕλικου ἄρτου μετὰ τοῦ ὁργανισμοῦ μας πρὸς τὴν ἔνωσην τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου μετὰ τῆς συστάσεως ἡμῶν. Διότι ἐν τῇ Εὐχαριστίᾳ δὲν πρόκειται περὶ ἐνώσεως σώματος ζῶντος μετὰ σώματος νεκροῦ, ὁποῖος εἶναι ὁ ὕλικός ἄρτος, ὁσαυτὴν καὶ ἂν ἐγκλείη οὗτος ζωτικὰ στοιχεῖα. •Ἐν τῇ ἐνώσει ταύτῃ ὁ ζῶν ὁργανισμὸς ἡμῶν ἀφομοιοῖ πρὸς ἑαυτὸν τὰ ζωτικὰ τοῦ ὕλικου ἄρτου στοιχεῖα καὶ ζωοποιεῖ ταῦτα. •Ἐνῷ ὁ ἄρτος τῆς Εὐχαριστίας εἶναι ἄρτος ζῶν καὶ διὰ τῆς μεταλήψεως αὐτοῦ μεταδίδει τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὸν μεταλαμβάνοντα πιστόν. •Ο ἄρτος τῆς Εὐχαριστίας ἀφομοιοῖ ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν καὶ οὐχὶ ἡμεῖς ἀφομοιοῦμεν τοῦτον. Διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ οὐρανοῦ ἄρτου ἐνσωματούμεθα ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ἐνούμεθα πρὸς αὐτόν. Θὰ κατεργάζομεν πολλὴν τὴν διὰ τῆς Εὐχαριστίας ἔνωσην ἡμῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν ἐθεωροῦμεν τὸν οὐράνιον ἄρτον τοῦ θεοῦ τούτου μυστηρίου ἐξ ἀναλογίας πρὸς τὴν φυσικὴν τροφήν τοῦ σώματος, ὅς πνευματικὴν τροφήν, ἥτοι μόνον ὡς μέσον, ὁσονδήποτε ὑπερφυεῖς, ἐνισχύον καὶ ἐνδυναμοῦν τὴν ζωὴν, τὴν ὁποῖαν ἤδη κατέχομεν.

(*) «Ἀναδίδο(ν)ται»· διανέμονται, διαμοιράζονται, (δια)δίδονται, παρέχονται.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΜΥΣΤΑΓΩΓΙΚΗ Ε'.

Ἐκ τῆς Πέτρου καθολικῆς Ἐπιστολῆς· Διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν, καὶ πάντα δόλον, καὶ καταλυτὴν, καὶ τὰ ἐξῆς.

J.-P. MIGNE

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ

(PATROLOGIA GRAECA)

ΤΟΜΟΣ

33

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΠΕΤΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ Β'

ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΣ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ

ΙΣΑΑΚ ΕΞ' ΙΟΥΔΑΙΩΝ

ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΤΑΡΣΟΥ

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΥΠΟ

Πρωτοπρεσβυτέρου ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΔΙΩΤΗ

θεολόγου

τ. Ἐφημέριον τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος Ἀρχιερέως

*

ΑΘΗΝΑΙ 2003

ΚΕΝΤΡΟΝ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.)

ΙΕ'. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Ὁ ἄρτος (3) οὗτος ὁ κοινὸς, οὐκ ἔστιν ἐπιούσιος. Ἄρτος δὲ οὗτος ὁ ἅγιος, ἐπιούσιός ἐστιν ἂντι τοῦ, ἐπὶ τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς κατατασσόμενος. Οὗτος ὁ ἄρτος, οὐκ εἰς κοιλίαν χωρεῖ καὶ εἰς ἀφεδρώνα ἐκβάλλεται ἂντι ἂντι εἰς πᾶσάν σου τὴν σύστασιν ἀναδίδεται*, εἰς ὠφέλειαν σώματος καὶ ψυχῆς.

J.-P. MIGNE
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΤΡΟΛΟΓΙΑ
(PATROLOGIA GRAECA)

ΤΟΜΟΣ
49

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ
Γ

Γ3

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΥΠΟ
'Ιερέως ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΔΙΩΤΗ
θεολόγου
'Εφημερίου τοῦ ἐν 'Αθήναις 'Ιεροῦ Ναοῦ 'Αγίου Παντοκράτορος 'Αγαθῶν

ΑΘΗΝΑΙ 1996

ΚΕΝΤΡΟΝ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ (ΚΕ.Π.Ε.)

• *Περὶ μετανοίας, καὶ εἰς τοὺς ἀπολειφθέντας ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἱερῆς τραπέζης καὶ περὶ κρίσεως.*

'Ομιλία Θ'.

Μὴ ὅτι ἄρτος ἐστὶν ἰñης, μὴδ' ὅτι οἶνός ἐστι νομίσης·
οὐ γὰρ ὡς αἱ λοιπαὶ βρώσεις εἰς ἀφεδρώνᾳ χωρεῖ·
ἄπαγε! μὴ τοῦτο νόει· ἀλλὰ ὥσπερ κηρὸς πυρὶ προσ-
ομιλήσας οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν περισσεύει· οὕτω καὶ
ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι τὰ μυστήρια τῇ τοῦ σώμα-
τος οὐσίᾳ. **Δ**ιδὼ καὶ προτερχόμενοι, μὴ ὡς ἐξ ἀνθρώπου
νομίσητε μεταλαμβάνειν τοῦ θείου σώματος, ἀλλ' ὡς ἐξ
αὐτῶν τῶν Σεραφίμ τῇ λαβίδι τοῦ πυρὸς, ἥνπερ Ἡσαΐας
εἶδε, τοῦ θείου σώματος μεταλαμβάνειν νομίζετε, καὶ
ὡς τῆς θείας καὶ ἀχράντου πλευρᾶς ἐφαπτόμενοι τοῖς
χείλεσιν, οὕτω τοῦ σωτηρίου ^h αἵματος μεταλάβωμεν.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ

ἀπολειφθέντας ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἐν ᾧ καὶ περὶ
τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ περὶ κρίσεως.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

Μὴ ὅτι ἄρτος ἐστὶν ἰδῆς, μὴδ' ὅτι οἶνός
ἐστι νομίσης· οὐ γὰρ ὡς αἱ λοιπαὶ βρώσεις εἰς ἀφε-
δρῶνα χωρεῖ. Ἀπαγε, μὴ τοῦτο νοεῖ. Ἀλλὰ ὥσπερ
κηρὸς πυρὶ προσομιλήσας οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν
περισεύει· οὕτω καὶ ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι
τὰ μυστήρια τῇ τοῦ σώματος οὐσίᾳ. Διὸ καὶ προσ-
ερχόμενοι, μὴ ὡς ἐξ ἀνθρώπου νομίσητε μετα-
λαμβάνειν τοῦ θεοῦ σώματος, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτῶν
τῶν Σεραφίμ τῇ λαβίδι τοῦ πυρός, ἥνπερ Ἡσαΐας
εἶδε, τοῦ θεοῦ σώματος μεταλαμβάνειν νομίζετε,
καὶ ὡς τῆς θείας καὶ ἀχράντου πλευρᾶς ἐφαπτόμενοι
τοῖς χεῖλεσιν, οὕτω τοῦ σωτηρίου αἵματος μεταλά-
βωμεν.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΠΑΝΤΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Ἐκδοται
ΠΑΝ. Κ. ΧΡΙΣΤΟΥ — ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΥ
Καθηγητῶν Πανεπιστημίου

Ἐπιμέλεια
ΒΑΣ. Σ. ΦΕΥΤΟΓΚΑ — ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗ
Διοκτεῖτον τῆς Θεολογίας

ΙΩΑΝΝΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΕΡΓΑ

ΤΟΜΟΣ 10

1. ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ Η' — Θ'
2. ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ Θ' — ΙΒ'
3. ΕΙΣ ΕΥΤΡΟΦΙΟΝ Α' — Β'

Εισαγωγή — Μετὰφρασις — Σχόλια
Π. Γ. ΣΤΑΜΟΥ
Θεολόγου Ἐπισκόπου Γυμνασίου
Μετὰφρασις: Εἰς Εὐτρόφιον Β'
ΒΑΣ. Σ. ΦΕΥΤΟΓΚΑ
Κείμενον: B. Montfalcon
Παροδοσίου - Κεραικῆς

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ Θ'

23 24

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ

ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟΓΕΙΑΣΑΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑΣ ΣΥΝΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΣ

ΟΜΙΛΙΑ Θ'

Μὴ νομίσης, ὅτι ἄρτος εἶναι, οὔτε ὅτι οἶνος εἶναι, διότι
δὲν καταλήγει, ὅπως τὰ λοιπὰ φαγητὰ εἰς τὸν ἀφεδρῶνα.
Ἐπαγε τῆς βλασφημίας καὶ μὴ ἔχης τοιαύτην ἰδέαν. Ὅπως
τὸ κερὶ, ὅταν ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὴν φωτιά, τίποτε ἀπὸ τὴν
οὐσίαν του δὲν διατηρεῖ, οὔτε ὑπολείμματα αὐτοῦ μένουν, τὸ
ἴδιον καὶ ἐδῶ γίνεται· τὰ ἱερὰ μυστήρια καταναλίσκονται ἐξ
ὁλοκλήρου ἀναμιγνυόμενα μετὰ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος. Διὰ
τοῦτο, ὅταν προσέρχεσθε νὰ μεταλάβετε, Β μὴ νομίσητε ὅτι
ἀπὸ ἀνθρώπων μεταλαμβάνετε τοῦ θεοῦ Σώματος, ἀλλ' ὅτι
ἀπὸ αὐτὰ τὰ Σεραφεῖμ διὰ τῆς λαβίδος τοῦ πυρός, τὴν ὁποί-
αν, ὡς γνωστόν, εἶδεν ὁ Ἡσαΐας (Ἡσ. 6). Ὅταν δὲ προσερ-
χώμεθα νὰ μεταλάβωμεν τοῦ σωτηρίου αἵματος, νὰ νομίζω-
μεν ὅτι ἐγγίζομεν μετὰ τὰ χεῖλη τὴν ἀχραντον πλευρὰν καὶ
τότε νὰ μεταλαμβάνωμεν αὐτοῦ.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

**ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΚΡΙΒΗΣ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ**

ΚΕΙΜΕΝΟ · ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ · ΣΧΟΛΙΑ
ΝΙΚΟΥ ΜΑΤΣΟΥΚΑ

Γ4

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1998

Α' Έκδοση 1976
Ἀνατύπωση 1992, 1998

372 Ἱωάννου Δαμασκηνοῦ

Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως 373

Τοῦ ὁσίου ἀββᾶ Ἱωάννου πρεσβυτέρου Δαμασκηνοῦ
Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως

Δ'

**13 (86). Περὶ τῶν ἁγίων καὶ ἀχράντων τοῦ Κυρίου
μυστηρίων**

Ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος Θεός, ὁ ὅλος ὢν ἀγαθότης, διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος οὐκ ἡνέσχετο μόνον εἶναι τὸ ἀγαθὸν ἥτοι τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ὑπὸ μηδενὸς μετεχόμενον.

● Σῶμά ἐστι καὶ αἷμα Χριστοῦ εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν, οὐ δαπανώμενον, οὐ φθειρόμενον, οὐκ εἰς ἀφεδρώνα χωροῦν — μὴ γένοιτο —, ἀλλ' εἰς τὴν ἡμῶν οὐσίαν τε καὶ συντήρησιν, βλάβης παντοδαποῦς ἀμυντήριον, ρύπου παντὸς καθαρτήριον — ἂν μὲν χρυσὸν λάβῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς πυρώσεως καθαίρει —, ἵνα μὴ ἐν τῷ μέλλοντι σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Καθαίρει γὰρ νόσους καὶ παντοίας ἐπιφοράς, καθὼς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὃ λέγει· «Ὡστε ὁ μετέχων τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἀναξίως κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Δι' αὐτοῦ καθαιρόμενοι ἐνούμεθα τῷ σώματι τοῦ Κυρίου καὶ τῷ Πνεύματι αὐτοῦ καὶ γινόμεθα σῶμα Χριστοῦ.

Τοῦ ὁσίου ἀββᾶ Ἰωάννου πρεσβυτέρου Δαμασκηνοῦ
᾽Εκδοση ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως

• **Εἶναι** σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ πού συντελεῖ στή συγκρότηση τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός μας, χωρὶς νὰ ξοδεύεται οὔτε νὰ φθείρεται οὔτε νὰ ἀποβάλλεται ὡς ἀχρηστή ὕλη — μὴ γένοιτο — ἀλλὰ ὑπάρχει γιὰ τὴν οὐσία καὶ τὴ συντήρησή μας, ἀμυντικὸ μέσο ἐναντίον κάθε βλάβης, καθαρτήρια δύναμη κάθε ἀμαυρώσεως — ἂν πάρει κίβδηλο χρυσάφι, μὲ τὴ δοκιμαστικὴ πύρωση τὸ καθαίρει —, γιὰ νὰ μὴ κατακριθοῦμε στὸ μέλλον μαζί μὲ τὸν κόσμος ¹⁰³. **Ἐ**ξαφανίζει ἀρρώστειες καὶ κάθε εἶδους προσβολές, καθὼς λέγει ὁ θεῖος ἀπόστολος· «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν ¹⁰⁴, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν» ¹⁰⁵. **Κ**αὶ εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς πού λέγει· ὥστε αὐτὸς πού μετέχει στὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου ἀνάξια «κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει» ¹⁰⁶. **Μ**ὲ αὐτὸ καθαριζόμενοι ἐνωνόμαστε μὲ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ μὲ τὸ πνεῦμα του καὶ γινόμαστε σῶμα Χριστοῦ.

Τευχίδια Ἱερατικῶν Συνάξεων

Ἐρευνῶντες τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Λειτουργικὴν Παράδοσιν

Τεύχος 1, Μάϊος 2020, σελ. 32

Τὸ Ἐπορκιστὸν Ἑλαιὸν τοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησιαστικοῦ Βαπτίσματος.

* * *

Τεύχος 2, Ἰούνιος 2021, σελ. 36

Ἡ «δείξις» τῶν Τιμίων Δώρων ὑπὸ τοῦ Λειτουργοῦ ἢ καὶ τοῦ Διακόνου κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῶν δεσποτικῶν λόγων «Λάβετε, φάγετε...», «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες...».

* * *

Τεύχος 3, Ὀκτώβριος 2021, σελ. 12

Ὁ «ρίπισμός» τῶν Τιμίων Δώρων εἰς τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν.

* * *

Τεύχος 4, Μάϊος 2022, σελ. 20

Α΄. Ἡ χρῆσις τοῦ σπόγγου εἰς τὴν ἱερὰν Πρόθεσιν.

Β΄. Ὁ Ἱερεὺς, ὡς Λειτουργός, εὐλογεῖ πάντοτε διὰ τῆς χειρός, καὶ οὐδέποτε διὰ τοῦ Σταυροῦ.

Γ΄. Εἰς τὸ «Ἐν πρώτοις...»: μόνον «...τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν...», ὄχι «καὶ πατρός».

Δ΄. Εἰς τὴν Λιτὴν: τὸ «Πλούσιοι ἐπτώχευσαν...» ψάλλεται ὑπὸ τοῦ Χοροῦ εἰς Ἦχον Βαρὺν καὶ μόνον.

* * *

Τεύχος 5, Ὀκτώβριος 2022, σελ. 32

Α΄. Ἡ κλίσις τῶν γονάτων (γονυκλισία) κατὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν Τιμίων Δώρων.

Β΄. Ἡ Απόλυσις καὶ τὸ Κοντάκιον εἰς τὴν Ἑορτὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου.

Παράρτημα: Κανόνες Δεοντολογίας διὰ τὴν Δημοσίαν Χρῆσιν τοῦ Διαδικτύου ὑπὸ τῶν Κληρικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Γνησίων Ὁρθοδόξων Χριστιανῶν Ἑλλάδος.

* * *

Τεύχος 6, Μάιος 2023, σελ. 32

Α΄. Ἰερὰ Πρόθεσις • **Τάξις Ἐνάρξεως.**

Β΄. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὴν Θείαν Λειτουργίαν • **Δὲν** ἐπιδίδεται ὑπὸ τοῦ Ἱερέως.

Γ΄. Μετὰ τὴν Ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν Θείαν Λειτουργίαν • **Τάξις τοποθετήσεως Εὐαγγελίου καὶ ἀνοίγματος Ἀντιμηνσίου.**

Δ΄. Ἐπὶ τινος προτάσεως «λειτουργικῆς διορθώσεως» • **Ἡ** παρεμβολή: «Ἀγαπήσω Σε, Κύριε, ἡ ἰσχὺς μου...», εἰς τὰ Συλλείτουργα.

Παράρτημα: • **Ἐκκλησία – Πολιτεία – Πολιτική.**

Ἐν ὧσιν τῶν Ἐθνικῶν Ἐκλογῶν τῆς Πατρίδος μας (8/21.5.2023).

* * *

Τεύχος 7, Ὀκτώβριος 2023, σελ. 16

Α΄. Ὁ «Διάλογος» Ἱερέως καὶ Διακόνου μετὰ τὴν Μεγάλην Εἵσοδον.

α. «Ἀγάθυνον, δέσποτα» (θυμιάσις Δώρων).

β. «Μνήσθητί μου, ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ», «Μνησθεὶν Κύριος ὁ Θεὸς τῆς Ἱερωσύνης σου...».

Β΄. Προσθήκη οἴνου στὸ Ἅγιο Ποτήριον, ὅταν τελειώσῃ τὸ Ἅγιον Αἶμα.

